

LUKU 14

SUUNNITTELUKESKEISEN
AIKUISKOULUTUSPOLITIIKAN ARKKITEHDIT:
AULIS ALANEN JA VELI LEHTINEN

Jukka Tuomisto

Suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan
tausta ja lähtökohdat

Perinteinen suomalainen maa- ja metsätalousvaltainen yhteiskunta muuttuu 1960 -luvulla nopeassa tahdissa – pitkälti sotakorvausteollisuuden ja jälleenrakennustyön sysäämänä – teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Seurauksena on väestön voimakas maaltamuutto ja yhteiskunnan kaupungistuminen. Maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa ansaitsevien määrä putoaa ensimmäistä kertaa alle 50 prosentin. Muiden Pohjoismaiden – lähinnä Ruotsin – esimerkkiä seuraten ryhdytään Suomessakin rakentamaan uudenlaista teollisuus- ja hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa koulutuksella on keskeinen asema.

1960-luvun loppu ja 1970-luku on vilkasta koulutuksen suunnittelun ja kehittämisen aikaa, jolloin Suomessa siirrytään hyvin hajanaisesta ja sosiaalisesti eriarvoistavasta koulutuspolitiikasta keskitettyyn ja kokonaisvaltaiseen koulutussuunnitteluun. Koulutukselliseen tasa-arvoon tähtäävä peruskoulu-uudistus luo pohjan koko muunkin koulutusjärjestelmän uudistamiselle. Kaikilla koulutusaloilla ja -sektoreilla toimivat omat komiteansa ja kehittämisorganisaationsa. Uudistuksilla

pyritään vastaamaan ensisijaisesti elinkeinorakenteen ja tuotantoteknologian nopeaan muuttumiseen ja sen työvoimalle aiheuttamiin uusiin kvalifikaatiovaatimuksiin. Myös työelämän demokratisoitumista edistävät uudistukset asettavat työvoimalle uudenlaisia vaatimuksia.

Alanen erottaa suomalaisen kansansivistystyön /aikuiskasvatuksen kehityksessä kolme vaihetta. Hän nimittää ensimmäistä ”*myötäilevän aikuiskasvatuspolitiikan vaiheeksi*” (1920–1969). Tällöin valtiovalta pyrkii tukemaan ja myötäilemään vapaan sivistystyön kentältä tulevia tarpeita. Zachris Castrén dokumentoi tämän vaiheen perusajatukset huolellisesti laatimaansa yhden miehen komiteanmietintöön ”Valtio ja vapaa kansansivistystyö” (Castrén 1929). Ajattelunsa ja kehittämisedotuksensa hän perustaa pitkälti Englannissa 1. maailmansodan jälkeen julkaistun Aikuiskasvatuskomitean (Adult Education Committee) loppuraportin ajatuksiin (Final Report 1919). Koska toiminnan merkitys on suuri niin yksilöille kuin koko yhteiskunnalle, niin valtiovallan tulee tukea sitä tietyin ehdoin myös taloudellisesti. Castrénin esittämät ajatukset hyväksytään yleisesti suomalaisen vapaan kansansivistystyön/aikuiskasvatuksen peruslähdekohtiksi. Castrénin mietintö on aikuiskasvatuksen perusdokumentti aina 1970-luvulle saakka.

Seuraava käännekohta sijoittuu 1970-luvulle, jolloin suunnittelussa siirrytään valtiovallan johdolla tapahtuvaan keskitettyyn koulutussuunnitteluun. Kehittämistä pohtimaan asetetaan vuonna 1971 Aikuiskoulutuskomitea, joka tarkastelee ensimmäistä kertaa alaa kokonaisuutena sekä valtakunnallisen koulutuspolitiikan ja -suunnittelun olennaisena osana. Alanen (1992) nimittää tätä vaihetta ”*suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan*” vaiheeksi (1970–1985). Sen lähtökohtana on yksityiskohtainen tavoitesuunnittelu, toiminnan tuloksellisuutta arvioidaan sen mukaan, miten hyvin asetetut tavoitteet on saavutettu. Aikuiskoulutuskomitea laatii kaksi mietintöä (Kom. miet. 1971: A 29; Kom. miet. 1975:28). Ne muodostavat suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan perusdokumentit ja niillä on ollut huomattava vaikutus myös alan myöhemmissä kehittämissvaiheissa. Keskitetty- ja suunnittelukeskeinen aikuiskoulutusjärjestelmä paisuu 1980-luvun lopulla yli äyräittänsä ja usko siihen romahtaa.

Alkaa voimakas valtiollisen byrokratian purkaminen ja päätösvallan siirtäminen kuntiin ja koulutusorganisaatioiden muille ylläpitäjille. Tätä kolmatta vaihetta Alanen nimittää ”*markkinaperusteisen aikuiskoulutuspolitiikan vaiheeksi*” (1985–1998) (Alanen 1992; ks. myös Sihvonen & Tuomisto 2012).

Tässä artikkelissa keskitytään suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan vaiheeseen ja sen kahteen keskeiseen arkkitehtiin: Aulis Alaseen ja Veli Lehtiseen. Lehtinen toimi Aikuiskoulutuskomitean (1972–1975) ja Aikuiskoulutuksen kehittämisenorganisaation puheenjohtajana (1979–1981). Alanen toimi puolestaan Aikuiskoulutuskomitean pääsihteerinä (1972–1975) sekä opetusministeriön käynnistämän OKELA-projektin¹ tutkijana (Alanen 1986). Artikkelissa tarkastellaan myös Alasen ja Lehtisen koti- ja koulutustaustaa, heidän työuransa kehitystä sekä heidän toimintaansa aikuiskasvatuksen eri tehtävissä. Erityisen mielenkiinnon kohteena on Aikuiskoulutuskomitean² vaihe, jolloin he toimivat lähes viisi vuotta hyvin läheisessä yhteistyössä.

Aulis Alanen: aikuiskasvatuksen tutkija, opettaja, kehittäjä

Aulis Arvid Alanen syntyy 7.7.1929 Isossakyrössä. Pohjalaisuus on olennainen osa hänen persoonallisuuttaan. Hänen isänsä on puuseppä, äiti hoitaa kotia ja perhettä, johon kuuluu Auloksen lisäksi myös tytär. Alanen on ylpeä pohjalaisuudestaan ja höyryää mielellään puheitaan pohjalaisilla sananparsilla. Alanen osallistuu nuorukaisena aktiivisesti kotipaikkakuntansa Isonkyrön Alapään nuorisoseuran toimintaan. Sieltä hän saa ensimmäiset virikkeensä itsensä kehittämiseen ja sivistämiseen.

1. OKELA-projekti oli opetusministeriön käynnistämä vuoden 1976 opintokeskukslain käytäntöön soveltamista selvitelty useampiavuotinen seurantatutkimus. Alanen julkaisi tutkimuksen alustavat tulokset 1980-luvun alussa, loppuraportti ilmestyi 1986.
2. Tiedot Alasen ja Lehtisen toiminnasta Aikuiskoulutuskomiteassa perustuvat pääosin Veli Lehtisen haastatteluun 13.2.2006 ja häneltä 30.8.2012 saatuu sähköpostiviestiin. Kirjoittaja kävi myös lukuisia epävirallisia keskusteluja Aulis Alasen kanssa Aikuiskoulutuskomitean toiminnasta.

Maalaispoika Alasen juuret ovat Kyrönjoen varren luonnossa. Paimenretkillä Pohjanmaan lakeuksilla hänelle jää aikaa myös lukemiseen. Oma äiti, joka ei ollut saanut käydä kouluja, kannustaa poikaa kasvatamaan itseään vaikeuksista lannistumatta. Äitiänsä ajatellen, Alanen aina muistutti, että sydämen sivistys on suurin kaikista. Ellei sitä ole, millään muullakaan ei ole paljon arvoa. Hän ihailee erityisesti oman aikansa pohjalaisia kirjailijoita. Erään kerran kun äiti patistaa poikaa syysstateiselle perunapellolle hän tokaisee: ”Ei Artturi Leinosenkaan tarte osallistua perunannostoon”. Suomalaista kirjallisuutta Alanen seuraa tarkasti koko elämänsä ajan. Suomen kielen ja sananviljely on hänen suuri intohimonsa. Hänen ensimmäinen laajempi kirjallinen tuotoksensa on Isonkyrön Alapään nuorisoseuran 50-vuotishistoriikki, jonka hän kirjoittaa ollessaan 18-vuotias. Hänen viimeinen artikkelinsa ”Generatiivisuus Eriksonin kehitysvaihetehoriassa” ilmestyy vuonna 1994 Aikuiskasvatus -lehdessä. Hänen kirjallinen tuotantonsa kestää siis lähes 60 vuotta.

Pitkäaikainen sairaus (tuberkuloosi) aiheuttaa Alaselle neljän vuoden sairausloman ja katkaisee hänen kouluopintonsa, mutta ei hänen lukuharrastustaan. Tuon ajan Alanen käyttää lukemalla kirjallisuutta ja tarkkailemalla ihmisten käyttäytymistä. Parannuttuaan hän hakeutuu *Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun (YKK)*, joka tarjoaa hänelle, niin kuin monelle muullekin työläisperheen lapselle ”toisen mahdollisuuden” tyydyttää tiedonhaluaan ja edistyä opinnoissaan. YKK:sta sosiologian ja sosiaalipsykologian luennoilta Alanen löytää elinikäisen kumppaninsa Anneli Nikun, heidät vihitään 1954. Lapsia he saavat vuosien mittaan seitsemän, kolme poikaa ja neljä tyttöä.

Alanen suorittaa YKK:ssa ensin yhteiskunnallisen tutkinnon (1953) ja sitten yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon (1956). Hänen sosiologian pro gradu -tutkielmansa aiheena on ”Suomen Puutyöväen Liiton jäsenmäärän vaihtelu sosiologisena ilmiönä”. Aiheen valintaan vaikuttaa ilmeisesti kodin perintö, isähän oli puuseppä. Alanen kirjoittaa Suomen Puutyöväenliiton tilauksesta myös liiton historian ”Suomen puutyöläisten järjestötoiminnan vaiheita: 25 vuotta Suomen puutyöväenliikkeen toimintaa: puoli vuosisataa

puutyöläisten ammatillista liikettä ” (1956). Alanen kirjoittaa myös Suomen Postimiesliiton tilauksesta liiton historian ”Puoli vuosisataa postimiesten yhteistyötä: Suomen Postiljooniyhdistys 1906–1930: Suomen Postimiesliitto 1931–1956” (Alanen 1957). Molemmat tutkimukset on tehty huolella ja ne osoittavat tekijän perehtyneen syvällisesti ammattiliittojen historiaan ja toimintaan.

Vuonna 1961 Alanen suorittaa yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkinnon, lisensiaattityön aiheena on ”Ammatinvalintaa valmisteleva vuorovaikutus jatkokoululuokkien vertaisryhmissä”. Tutkimus on sosiaalipsykologinen pienryhmätutkimus ja Alasen ensiaskel oppinollisen pienryhmädynamiikan tutkimukseen. Hän opiskelee sosiologian lisäksi psykologiaa (laudatur) ja sosiaalipsykologiaa, joten on ymmärrettävää, että häntä kiinnostavat erityisesti yksilö- ja ryhmädynaamiset kysymykset.

Alanen väittelee Tampereella vuonna 1969 yhteiskuntatieteiden tohtoriksi pääaineenaan aikuiskasvatus. Väitöskirjan aiheena on ”Edistävää ja viihdyttävää opintokerhotoiminta”. Aikuiskasvatuksen professori Urpo Harva toimii väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä. Alasesta tulee Kosti Huuhkan (väitteli 1955) jälkeen alan (kansansivistysoppi/ aikuiskasvatus) toinen tohtori maahamme. Huuhka ja Alanen ovat tuolloin Pohjoismaiden ainoat aikuiskasvatuksessa väitelleet tohtorit, eikä heitä löytynyt tuolloin montaakaan kappaletta koko maailmasta.

Työuransa Aulis Alanen aloittaa työskentelemällä muutaman vuoden (1949–51) Vaasassa sosialidemokraattisen Pohjanmaan Kansan toimittajana. Hän on siis jo tässä vaiheensa ”puolensa valinnut” ja pysyy kriittisenä ”demarina” koko elämänsä ajan. Aikuiskasvatuksen piirissä Alasen työura jakaantuu kahteen osaan: käytännön aikuiskasvatustyöhön ja yliopistolliseen tutkimus- ja opetustyöhön. Käytännön aikuiskasvatustyönsä Alanen aloittaa Vaasan työväenopiston rehtorina (1957–60). 1960-luvun alussa hän siirtyy kuitenkin muutamaksi vuodeksi (1960–65) vuonna 1960 Tampereelle muuttaneeseen Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun kansansivistysopin assistentiksi avustaen myös pariin otteeseen Urpo Harvaa professorin viran hoidossa. Kansanvalistusseuran kirjeopiston rehtorina hän toimii 1965–71, jolloin

hän perehtyy syvällisesti aikuis- ja etäopetuksen ongelmiin. Hän tuo esiin mm. kirjeopiskelun erityisvaikeudet ja -vaatimukset sekä opastaa monissa artikkeleissaan opettajia kehittämään pedagogisia taitojaan (Heinonen 2006).

Alanen palaa Tampereen yliopistoon (entinen YKK, nimenmuutos 1965) hoitamaan sinne perustettua aikuiskasvatuksen lehtorin virkaa (1971–83). Harvan jäätyä eläkkeelle vuonna 1971 ja professorinviran täytön pitkittyessä Alanen hoitaa monet vuodet viransijaisena professorin virkaa. Ensimmäisellä kerralla ketään hakijoista ei katsota päteväksi. Toisella kertaa Alanen syrjäytetään kyseenalaisesti ja virkaan valitaan kasvatustieteen tohtori Matti Peltonen. Vuonna 1983 Alanen nimitetään kuitenkin aikuiskasvatuksen apulaisprofessoriksi ja vuonna 1986 aikuiskasvatuksen professoriksi. Hän jää eläkkeelle 1991.

Alanen on kiinnostunut erityisen aikuisdidaktiikan kehittämisestä. Hän esittää mm. kuuden kohdan luettelon aikuisopiskelun erityispiirteistä (Alanen 1976; Tuomisto 2006, 205–206; Heinonen 2006), ja hän muokkaa ansiokkaasti koulutussuunnittelijoiden 1960-luvulla kehittelemää koulutusteknologista suunnittelumallia aikuisten oppimistilanteisiin sopivaksi. Hän esittelee ja arvioi ensimmäisten joukossa myös ”uutta” kognitiivista koulutuksen suunnittelumallia, jonka kehittäjät kritisoivat 1970-luvulla voimakkaasti koulutusteknologista suunnittelumallia. Alasen ajattelu ja opetus luovat vahvan perustan 1970-luvun aikuiskoulutuksen tavoitesuunnittelulle ja laadulliselle kehittämiselle.

Alanen opettaa vuosikausia aikuiskasvatuksen approbatur -kursseja (perusopinnot) myös avoimessa korkeakoulussa ja kesäyliopistoissa eri puolilla Suomea. Hän organisoii myös 1970-luvun alkupuolella ensimmäisen aikuiskasvatuksen cum laude- ja laudaturopiskelijoiden etäopintoryhmän, joka koostuu lähinnä Helsingissä tai lähikunnissa työskentelevistä kokeneista aikuiskasvattajista. Tamperelaiset opiskelijat nimittävät tämän 20 innokkaan etäopiskelijaryhmän ”Espoon eliittiryhmäksi” näiden saaman erityisopetuksen takia. (Miettinen 1998, 40.)

Pitkän päivätyön – yli 30 vuotta – Aulis Alanen tekee myös Aikuiskasvatuksen Tutkimusseurassa (ent. Kansansivistysopillinen

yhdistys) toimien seuran sihteerinä, johtokunnan jäsenenä, esimiehenä ja varaesimiehenä. Hän osallistuu myös pitkään Vapaan sivistystyön vuosikirjan, *Adult Education in Finland*'n (1966–1989), aikakauskirja *Kasvatuksen* (1974–1985) ja *Aikuiskasvatus* -lehden (1984–1991) toimituskuntien työskentelyyn.

Alanen seuraa sivistysfilosofiassaan pitkälti Z. Castrénin ja U. Harvan humanistisia perusajatuksia. Hän kuitenkin varoittaa aikuiskasvattajia omaksumasta sellaista pintapuolista, julistamiseen perustuvaa uskonvaraista humanismia, joka oli 1970-luvulla hyvin tavallista. Alasen mukaan humanismin pitää perustua aina kriittiseen kasvunäkemykseen, joka pyrkii auttamaan ja ohjamaan opiskelijoita omiin, itsenäisiin ratkaisuihinsa kriittisen pohdinnan ja ajattelun tietä (Alanen 1985, 137).

Alasen asiantuntemusta tarvitaan myös komiteoissa. Näitä varsin vaativia ja työllistäviä tehtäviä hän hoitaa varsinaisten työ- ja virka-tehtäviensä ohessa. KVS:n kirjeopiston rehtorina ollessaan hän toimii Kirjeopetuskomitean (1967–71) sihteerinä ja kun hänet valitaan Aikuiskoulutuskomitean sihteeriksi (1971–1975) hänet on juuri valittu Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen lehtorin virkaan. Alanen on myös Opetussuunnitelmakomitean ja Täydennyskoulutustoimikunnan jäsen vuosina 1974–75. Hänelle kerääntyy monia luottamustehtäviä mm. Kansalais- ja työväenopistojen liitossa, Kansanvalistusseurassa, Pirkkalan kansalaisopistossa ja Valtion koulutuskeskuksessa. 1970-luvun opiskelijaradikalismi ja demokraattinen laitosneuvosto vievät yliopistojen opettajilta runsaasti aikaa ja vaatii heiltä tavallista enemmän kärsivällisyyttä. Voi vain ihmetellä, miten hän selviytyy kunnialla kaikista työ- ja luottamustehtävistään sekä suurperheen isän roolistaan.

Alanen on aikanaan maamme arvostetuin ja tunnetuin aikuiskasvatuksen tutkija. Hänen pitkäaikaisena mielenkiinnon kohteenaan on sivistysjärjestöjen /opintokeskusten opintotoiminta ja sen tutkiminen. Kiinnostus juontaa ilmeisesti juurensa Alasen omista nuoruusaikaisista kokemuksista Isonkyrön Alapään nuorisoseurassa. Alanen tutkii sivistysjärjestöjen opintotoimintaa 1960-luvun alusta 1980-luvun lopulle saakka, eli noin 30 vuotta. Tämä on Alaselle tyypillistä pitkäjänteisyyt-

tä, hän kehrittelee ja pohdiskelee alan keskeisiä ongelmia vuosikausia ja palaa niihin uudestaan hiukan eri näkökulmasta, syvällisemmällä ja ajankohtaisella tavalla. Alanen on tarkka omista teksteistään, hän hioo niitä usein pitkään pyrkiessään asialliseen ja tyylliseen virheettömyyteen.

Alasen opintokerhotutkimus käsittää kolme itsenäistä monografi-aa sekä lisäksi joitakin artikkeleita. Ensimmäisenä – opetusministeriön tilaustutkimus – valmistuu ”Opintokerhotyön näköaloja” (1963), seuraavana väitöskirjatyö ”Edistävä ja viihdyttävä opintokerhotyö” (1969) ja viimeiseksi OKELA-projektin (vuoden 1976 opintokeskuslain soveltamisen seurantatutkimus) loppuraportti ”Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen” (1986). Ensimmäinen ja viimeinen ovat tilaustutkimuksia, väitöskirja perustuu ensimmäisen tutkimuksen pohjalle ja aineistolle. Kaikissa tutkimuksissaan Alanen analysoi julkilausuttujen tavoitteiden ja käytännön toiminnan suhteita ja ris-tiriitoja ”opinnollisuuden” näkökulmasta. Muina tutkimusalueinaan hän mainitsee seuraavat: elinikäinen kasvatus, aikuiskasvatuksen käsite ja tieteelliset perusteet, vapaan sivistystyön tehtävät, aikuisdidaktiikka ja aikuiskasvattaja sekä Suomen aikuiskasvatus kansainvälisessä keskustelussa. (Kirje Tuomistolle 1989.)

Alanen vaatii jo 1960-luvun alussa tutkimusraportissaan (1963b) opintojen tehostamista ja opetuksen laadun parantamista mm. ohjaajien pedagogisia valmiuksia kehittämällä sekä toiminnan systemaattista arviointia lisäämällä. Hän korostaa opinnollisuuden ja tavoitteellisuuden merkitystä aikuiskasvatuksen laadun kriteereinä. Ollakseen laadukasta täytyy opinnoilla olla aina jokin tavoite. Vain pitämällä kiinni opinnollisuuden perusvaatimuksesta aikuisten opintotoiminta voi saada yhteiskunnallista arvostusta, sekä henkisen että taloudellisen tuen muodossa. Myös väitöskirjassaan Alanen korostaa tavoitteellisen opiskelun merkitystä. Sen päätulos on havainto, että opinnollisin tavoittein opiskelevat myös viihtyvät opinnoissaan paremmin kuin pelkästään viihtymismotiivien varassa kokoontuvat. (Alanen 1969, 111–112; Tuomisto 2006, 201–229.)

Alasen yliopistoura kestää noin 25 vuotta, hän hoitaa kaikkia aikuiskasvatuksen toimia ja virkoja useampien vuosien ajan. Alasen vaikutus aikuiskasvatuksen yliopisto-opetukseen on merkittävä; hän toimii hyvänä esimerkkinä alan opettajille erilaisissa aikuiskoulutusorganisaatioissa ja yliopistoissa. Hän on aikuiskasvatuksen dosentti sekä Tampereen, Oulun että Helsingin yliopistossa.

Sanan viljely oli Alasen intohimo, hän elävöittää usein viestejään pohjalaisilla sanonnoilla. Hänen vapaa-ajan harrastuksiaan ovat kirjallisuus – erityisesti suomalainen – elokuvat ja musiikin kuuntelu. Joskus hän innostuu esiintymään myös itse laulajana tai runonlausujana. Alanen jää eläkkeelle vuonna 1991. Eläkevuosinaan Alasen kiintymys luontoon ilmenee Pirkkalan Haikassa kotipuutarhan luonnonmukaisessa viljelyssä. Oppia siihen hän käy hakemassa paikallisen kansalaisopiston kursseilta. Hän kuolee 13.1.1998 sydämen ohitusleikkauksen jälkeen.

Veli Lehtinen: työväenliikkeen sivistystyön uudistaja, aikuiskoulutuksen suunnittelija ja kehittäjä

Veli Lehtinen syntyy 5.1.1937 Paavolassa, Pohjoispohjanmaalla. Hänen molemmat vanhempansa sairastuvat keuhkotautiin, ja perhe hajoaa vuonna 1940. Lehtisen äiti kuolee vuonna 1941 ja isä 1942. Lapsia jää kolme, Veli on heistä nuorin. Hän asuu sisaruksineen äidinäitinsä ja äitinsä sisarusten omistamassa maatalossa tehden maataloustöitä aina 1950-luvun lopulle saakka. Lehtinen oppii lukemaan 4-vuotiaana ja kouluun mennessään hän lukee jo täyttä päätä kirjoja ja lehtiä. Alakoulun (kansakoulun kaksi ensimmäistä luokkaa) hän suorittaa vuodessa. Koulua hän käy kuitenkin vain pakollisen oppivelvollisuuskoulun, eli kuten hän toteaa ”Kansakouluun päättyi minun kouluopintoni”.

Lehtinen osallistuu paikallisen Nuorisoseuran toimintaan vuosina 1953–56. Hän on innolla järjestämässä mm. Paavolan Lapinkylän nuorisoseuran iltamatilaisuutta, jossa esitetään kansantanssua, lauluja ja näytelmiä. Nuorisoseuratoimintaan osallistuminen jää kuitenkin mel-

ko vähäiseksi, koska Lehtinen lähtee hankkimaan elantonsa erilaisissa maa-, metsä- ja rakennustöissä eri puolilla Suomea (mm. Pudasjärvellä, Ranualla, Kuusamossa, Helsingissä). Lehtinen osallistuu jonkun verran myös paikalliseen poliittiseen toimintaan, kun eräs hänen tädeistään ostaa 14-vuotiaalle nuorukaiselle Maaseudun Nuorten Liiton (MNL) (nyk. Keskustanuoret) jäsenkirjan. Varusmiespalvelunsa hän suorittaa vuonna 1957 ja kotiutuu lääkintäalikersanttina.

Lehtinen aikoo ensin jatkaa maanviljelijänä, mutta hän pyrkii kuitenkin 21-vuotiaana opiskelemaan tuolloin Perniössä sijainneeseen Alkio-opistoon. Valintaan vaikuttaa sen maalaisliittolainen tausta. Lehtinen suorittaa lukuvuonna 1958–59 opistossa kansankorkeakoulukurssin. Tämän jälkeen (1959) hän pääsee opiskelemaan Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun (YKK), missä hän aloittaa opintonsa ”ei-ylioppilaana” yhteiskunnallisessa opetusjaostossa. Lehtinen suorittaa ensin sosionomin tutkinnon (1964), minkä jälkeen hän jatkaa opintojaan yhteiskunnallisessa tiedekunnassa. Hän suorittaa yhteiskuntatieteiden kandidaatin (maisterin) tutkinnon vuonna 1967.

Opiskeluaikanaan 1959–66 Lehtinen työskentelee kaikki loma-aikansa ja vuoden 1961 kokonaan Helsingissä rakennusalalla mattomiehenä. Lehtinen ansaitsee tässä työssä niin hyvin, ettei hänen kannata ajatellakaan loma-ajoiksi muuta työtä. Hän työskentelee pari vuotta opiskelun ohessa myös oikolukijana tamperelaisessa Kansan Lehdessä. Hän opiskelee pääosin ns. vapaaoppilaana, ja hän saa joitakin tuntevia stipendejä. Myös hänen tätinsä rahoittavat hänen opintojaan.

Työkokemustensa seurauksena Lehtinen kiinnostuu laajemminkin palkansaajien intresseistä ja työväenliikkeestä. Tästä osoituksena ovat mm. hänen tutkielmiensa aiheet. Opetusjaostossa hänen tutkielmansa aiheena on Pyrkimykset äänioikeuden sosiaaliluonteisten rajoitusten poistamiseksi ja lieventämiseksi (1964). Se osoittaa tekijän kiinnostuneen jo tuolloin tasa-arvokysymyksistä. Hänen yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoon kuuluvan pro gradu -tutkielmansa (1967) aiheena on Rakennustyöläisten taloudellinen turvallisuus: tutkielma helsinkiläisten rakennustyöläisten toimeentulosta v. 1966. Herätteenä gradun aiheeseen ovat Lehtisen omat kokemukset ja rakennustyöläis-

ten olojen tuntemus. Gradunsa aikana hän tutustuu Rakennusliiton puheenjohtajaan Erkki Salomaahan, joka on myös entinen YKK:n opiskelija ja maisteri, heistä tulee läheiset ystävät.

Lehtisen työväenliikkeen riveihin liittyminen tapahtuu pitkän omakohtaisen maailmankatsomuksellisen pohdiskelun seurauksena. Hän alkaa lukea armeija-aikana tietokirjallisuutta ja perehtyy erityisesti ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen kirjallisuuteen. Rakennustyö ja silloiset työkumppanit avaavat hänelle uusia näkökulmia ja avartavat hänen maailmankatsomustaan. Erityisen tärkeä on vuosi 1961, jolloin Lehtinen työskentelee koko vuoden Helsingissä eikä käy lainkaan Tampereelle siirtyneessä YKK:ssa. Hän lukee sen sijaan paljon maailmankatsomuksellista kirjallisuutta ja keskustelee usein vapaa-aikanakin työkumppaniensa kanssa. Samassa yrityksessä työskentelevä läheisin työkumppani on ahkera ay-mies ja sosialidemokraatti. Hänen mukaansa Lehtinen osallistuu rakennusliiton ay-toimintaan olematta kuitenkaan opiskelijana liiton jäsen. Toinen, yhtä tärkeä työtoveri on eristäjänä työskentelevä, sydänjuuriaan myöten vakaumuksellinen kommunisti. Hän on lukenut paljon ja toimii ahkerasti kulttuuri- ja kirjallisuuspiireissä. Lehtinen kallistuu vähitellen vasemmalle ja eroaa 1963 Maalaisliitosta (nyk. Keskustapuolue). Hän pohtii pitkään, kumpaan työväenliikkeen suuntaan liittyisi jäseneksi. Lopulta hän kallistuu sosialidemokraatteihin päin, koska hän ei voi hyväksyä kommunistien oikeaoppisuutta eikä kaiken marxilais-leniniläisen ajattelun kritiikin ja opillisen epäilyn kieltämistä. Hän toteaa, ettei se voi olla osa hänen maailmankatsomustaan.

Syksyllä 1964 Lehtinen liittyy TASY:n (Tampereen Sosialidemokraattinen Opiskelijajyhdistys) jäseneksi ja samana syksynä pidetyissä Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan ensimmäisissä avoimesti poliittisissa vaaleissa hän tulee valituksi ylioppilaskunnan valtuustoon. Hän toimii vuoden 1965 TASY:n varapuheenjohtajana. Lehtinen on myöhemmin luonnehtinut itseään radikaaliksi: ”TPSL-läiset pitivät minua kommunistina, koska eivät uskoneet demareista kaltaistani rämäpäättä löytyvän” (Vesterinen 1990, 70).

Lehtinen on jo opiskeluaikanaan mukana parissa Tampereen yliopiston Tutkimuslaitoksella toteutetussa projektissa. Tutkimuslaitoksen johtaja, professori Yrjö Littunen tarjoaa hänelle laitokselta tutkijan paikkaa. Tutkijan ura jää kuitenkin vain muutaman viikon pituiseksi, sillä lahjakas ja aktiivinen nuori mies on huomattu myös palkansaajien suurimman keskusjärjestön SAK:n piirissä. Siellä avoimena olleeseen koulutussihteerin toimeen haetaan ”miehellään nuorta, työelämää tuntevaa demarimaisteria”. Lehtiseltä tiedustellaan halukkuutta toimeen. Tarjous on niin houkutteleva, ettei hän voi kieltäytyä. Hänet valitaan yksimielisesti SAK:n koulutussihteeriksi (-päälliköksi) syksyllä 1967 (ks. Vesterinen 1990, 70). Ennen päätöstään Lehtinen keskustelee asiasta esimiehensä Yrjö Littusen kanssa, joka toteaa pitkän keskustelun jälkeen, että tarvitaanhan SAK:ssakin hyvin koulutettuja ihmisiä. Littunen tarjoaa Lehtiselle myöhemmin houkuttelevaa organisaatiososiologin tointa, mutta Lehtinen kieltäytyy.

SAK:n koulutussihteerin tehtävässä on kysymys nykytermeillä koulutuspäällikön toimi, mutta 1960-luvun lopulla ei ay-liikkeessä haluta puhua päälliköistä, vaan kaikki päälliköt – puheenjohtajia lukuun ottamatta – ovat ”sihteereitä”. Koulutussihteerin tehtävää Lehtinen hoitaa kolme ja puoli vuotta (1967–1970). Hänen ensisijaisena tehtävänä on SAK:n koulutusjärjestelmän organisointi ja uudistaminen sekä liittojen ja SAK:n koulutustoiminnan koordinointi. Kun SAK:n koulutusjaosto muutetaan 1969 koulutusvaliokunnaksi, niin Lehtinen valitaan sen puheenjohtajaksi.

Vuonna 1969 tapahtuneen SAK:n eheytyksen myötä ay-liikkeen jäsenmäärä kaksinkertaistuu muutamassa vuodessa. 1970-luvun lopulla se ylittää jo miljoonan jäsenen rajan. Ay-luottamustehtäviin pyritään nyt aiempaa aktiivisemmin, mikä lisää vaihtuvuutta ja halukkuutta koulutukseen. Tulosopimusjärjestelmässä siirryttiin kokonaisvaltaisiin ja laaja-alaisiin tulopoliittisiin sopimuksiin (TUPO). Ensimmäinen tupo-sopimus on vuonna 1968 solmittu Liinamaa I. Sopimusten aikaansaamisessa työelämän keskusjärjestöillä (STK ja SAK) on valtiovallan ohella keskeinen asema. Sopimuksien solmiminen ja niiden toteuttamisen valvonta edellyttävät työntekijöiden

luottamus- ja edusmiehiltä sekä järjestön toimihenkilöiltä jatkuvasti enemmän ja enemmän tietoa ja osaamista. Ay-liikkeen uudet teemat ja pyrkimykset innostavat jäseniä osallistumaan ja hankkimaan tietoa. Tästä syystä ay-liikkeen jäsenten koulutustarve kasvaa 1970 -luvulla räjähdysmäisesti.

Työssään Lehtinen perehtyy monipuolisesti koko Suomen koulutusjärjestelmään ja sen kehittämistarpeisiin, koska SAK pyrkii kehittämään oman koulutuksensa ohella myös koko maan koulutusjärjestelmää palkansaajien etuja ja tarpeita paremmin vastaavaksi. Nämä laaja-alaiset koulutuspoliittiset tavoitteet on kirjattu vuonna 1971 valmistuneeseen SAK:n aikuiskoulutuspoliittiseen ohjelmaan ”Ammattiyhdistysliike ja aikuiskoulutus 1971”. Ohjelman mukaan SAK haluaa vaikuttaa julkisen vallan aikuiskoulutuspolitiikkaan ja olla kehittämässä koko yhteiskunnan (aikuis)koulutusjärjestelmää. Tämän lisäksi se haluaa itse suorittaa laaja-alaista jäsenkoulutusta ja muodostaa siten osan koko yhteiskunnan koulutus- ja aikuiskoulutusjärjestelmästä. SAK on 1970-luvulla merkittävin tasa-arvopoliittikan puolestapuhuja Suomessa. Sen kaikissa koulutuspoliittisissa dokumenteissa vaaditaan sivistyksellisen ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista sekä demokraattisen päätöksenteon laajentamista työelämässä ja koko yhteiskunnassa.

Vuonna 1973 pidetyn SAK:n aikuiskoulutuspoliittisen seminaarin julkilausumassa todetaan, että ”aikuiskoulutus on sananmukaisesti työläisen oikeus”. Lehtinen joka on seminaarin yksi avainpuhujia (Aikuiskoulutuskomitean puheenjohtaja) toteaa, että ”koulutuksellinen tasa-arvo tulee asettaa aikuiskoulutuspolitiikan keskeiseksi perustavoitteeksi. Tätä voidaan perustella mm. yhteiskunnallisen ja taloudellisen edistyksen vaatimuksilla sekä oikeudenmukaisuussyillä.” Nämä ajatukset välittyvät myös Aikuiskoulutuskomitean työskentelyyn. Varsinkin kun komitean varapuheenjohtaja (Huuhka) ja pääsihteeri (Alanen) allekirjoittavat yksimielisesti nämä tavoitteet.

SAK ja STK solmivat v. 1968–69 useita tärkeitä sopimuksia, jotka luovat työpaikoille tuhatmäärin uusia luottamustehtäviä ja lisäävät koulutustarvetta. Lehtisen tehtävänä on uudistaa koko SAK:n

koulutusjärjestelmä uuden tilanteen ja uusien tarpeiden mukaisesti. Lähtökohdana on, että jokaisella luottamustehtävään valitulla tulee olla tehtävän edellyttämä koulutus. Vuonna 1970 UKK-sopimuksen yhteydessä tehdään työnantajien kanssa koulutussopimus, josta tulee käänteentekevä ay-liikkeen koulutuksessa. Sopimus antaa jäsenille mahdollisuuden osallistua kuukauden tai sitä lyhyemmille kursseille työsuhteen katkeamatta ja työsuhteeseen kuuluvia etuja menettämättä. Työnantaja maksaa luottamusmiehille ansionmenetyksen yhden viikon tai enintään yhden kuukauden mittaisesta luottamusmieskoulutuksesta (Vesterinen 1990, 69). Lehtisen varsinaiseksi tehtäväksi tulee koulutussopimuksen ja uuden kansanopistolain soveltaminen ay-liikkeen kurssitoimintaan sekä SAK:n ammattiliittojen tarpeisiin.

Pitkän pohdinnan tuloksena hahmottuu uusi SAK:n koulutusjärjestelmä, jonka taustana on Ruotsin LO:n koulutusmalli. Siinä kytketään yhteen SAK ja sen opistot (Ammattiyhdistysopisto ja Pohjolan Opisto) sekä ammattiliitot ja niiden koulutuskeskukset, Työväen sivistysliitto (TSL) sekä Kansan sivistystyön liitto (KSL) Uudessa organisaatiossa opinnot eriytyvät portaittain ja aloittain (ks. Lehtinen 1995, 117–119; Tuomisto 1996, 105–114).

Koulutusmuotoina ovat opintokerhot, kirjeopiskelu, lyhytkurssit sekä pitkät kurssit. Voimakkaimmin laajenee lyhytkurssitoiminta, jonka valtionapu paranee SAK:n toimesta ja kannalta olennaisesti uuden opintokeskuslain ansiosta. Koulutuksen koordinoivana elimenä toimii SAK:n koulutusvaliokunta, jonka puheenjohtajana Veli Lehtinen toimii, muina jäseninä ovat ammattiliittojen koulutussihteerit. Lehtinen toimii myös SAK:n kummankin opiston (Kiljavan Ammattiyhdistysopisto ja Pohjolan Opisto) johtokunnan puheenjohtajana vuosina 1969–71. SAK:n koulutussihteerin tehtävään kuuluu myös maan koulutuspolitiikkaan vaikuttaminen. Tämän lisäksi Lehtinen toimii SAK:n asiantuntijana yritysdemokratia-asioissa ja tarvittaessa myös johdon konsultoitavana avustajana (Vesterinen 1990, 70–71). Lehtinen osallistuu ahkerasti keskusteluun maamme koulutuspolitiikasta, sen tilasta ja kehittämistarpeista. Hän on aktiivinen keskustelija ja vaikut-

taja, joka osallistuu ahkerasti myös kansainvälisiin konferensseihin ja tuo sieltä vaikutteita kotimaiseen keskusteluun.

Lehtisen yhteydet yliopistomaailmaan ovat hyvät ja sellaisina ne säilyvät koko hänen työuransa ajan. Hän järjestää Tampereen yliopistossa ammattiyhdistysliikettä käsittävän luentosarjan, jossa hänen lisäksi luennoivat useat eri alojen asiantuntijat. Luentosarja monisteineen kuului aikanaan yliopiston sosiologian ja sosiaalipolitiikan tutkintovaatimuksiin. Tampereen ja Helsingin kesäyliopistojen kanssa järjestetään ay-aktiiveille erityisiä yritysdemokratiakursseja. Lehtinen ylläpitää myös monentasoista tutkimusyhteistyötä yliopistojen kanssa mm. opinnäytetutkimusten aihevalintojen ja henkilökohtaisten kontaktien kautta. Hän vaatii myös jo 1970-luvun alussa selkeiden tavoitteiden asettamista kaikelle koulutustoiminnalle. (Vesterinen 1990, 73.)

Kun SAK-kausi on työntäyteinen ja rankka, niin Lehtinen alkaa harkita työpaikan vaihtoa. Häntä kiinnostaa erityisesti tutkimustyö ja opintojen jatkaminen. Vuoden 1971 alussa Lehtinen aloittaa tutkijana Työväen Taloudellisessa Tutkimuslaitoksessa (TTT) tutkimusalueenaan työvoima- ja koulutuspolitiikka. Tutkijan ura jää kuitenkin lyhyeksi, sillä kun hänet valitaan samana vuonna Aikuisenkoulutuskomitean puheenjohtajaksi, niin hän juuttuu vähitellen yhä syvemmälle komitealaitoksen ja työväenliikkeen asiantuntijatehtäviin. Hänen ”unelmansa” tutkimustyön tekemisestä ei toteudu.

Lehtinen kuuluu SAK:n ja TTT:n kautta myös Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) asiantuntijaorganisaatioon 1960-luvun lopulta lähtien. Hän on vuodesta 1969 lähtien mukana puolueen työvoima- ja koulutuspolitiikan sekä puolueen oman koulutuksen asiantuntijana. Vuonna 1974 hänestä tulee vuonna 1924 perustetun työväenliikkeen kansanopiston Työväen Akatemian johtokunnan jäsen ja 70-luvun puolivälistä vuosikymmenen loppuun hän toimii Akatemian johtokunnan puheenjohtaja. Voionmaan opistoa hän konsultoi 1970/80-luvun taitteessa. Hänet valitaan opiston johtokunnan jäseneksi 1980-luvun loppupuolella ja johtokunnan puheenjohtajana hän toimii 1990-luvun alusta 2000-luvun alkuun saakka.

Aikuiskoulutuskomiteassa Lehtinen tutustuu KK:n (Kulutusosuuskuntien Keskusliitto) johtajaan Sakari Kiuruun, joka alkuvuodesta 1972 tiedustelee hänen halukkuuttaan ryhtyä E-Instituutin rehtoriksi. Instituutti on E-osuuskauppaliikkeen henkilöstökoulutuskeskus. Lehtinen vastaa myöntävästi ja ottaa tehtävän vastaan. Hän on ilmeisesti enemmän ”toiminnan mies”, joka haluaa olla mieluummin mukana konkreettisessa kehittämistoiminnassa kuin uppoutua yksinäiseen tutkijan työhön. Pitkäaikainen työskentely samassa tehtävässä saa minussa aikaan ”kulumista”, Lehtinen toteaa. Siksi hän haluaa aina olla mukana muutoksessa, jolloin tilanteet muuttuvat ja elävät koko ajan. Vanha sanonta ”vaihtelu virkistää” pitää hänen kohdallaan paikkansa.

E-instituutin rehtorina Lehtinen tekee uransa pisimmän työrupeaman, joka kestää vuodesta 1972 vuoteen 1985, eli 13 vuotta. E-Instituutti on valtionapua saava liikealan erikoisoppilaitos, joka antaa myös kirjeopetusta. Instituutti harjoittaa monimuoto-opetuskasena kaupan eri alojen sekä ravintola- ja hotellialan esimies-, johto- ja asiantuntijatehtäviin johtavaa valmentavaa koulutusta. Instituutti tarjoaa myös ammattitaidon ylläpitoon ja kehittämiseen tähtävästä täydennyskoulutusta. Koulutus pyritään kytkemään kiinteästi käytännön toimintaan. Instituutti on myös mukana asiakasorganisaatioiden toiminnan kehittämisessä.

Vuonna 1919 perustettu Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK) osuuskauppakoulu ja vuonna 1923 perustettu KK:n kirjeopisto yhdistetään vuonna 1969 E-Instituutiksi, joten Lehtisen tullessa Instituuttiin sillä on jo yli 50-vuotinen historia. Kehittämispit saadaan hänen aikanaan seuraamalla kiinteästi henkilöstökoulutuksen sekä johtamisen ja markkinoinnin koti- ja ulkomaista kehitystä sekä panostamalla oman toiminnan ja henkilöstön systemaattiseen arviointiin ja kehittämiseen. Jokaisella koulutushenkilöstöön kuuluvalla on vastuu oman toimintansa laadusta. Tavoitejohtamisen ja kehitys- ja tuloskeskustelujen avulla rakentuvat niin koko organisaation kuin myös yksilöiden kehittämisohjelmat.

Lehtinen siirtyy jälleen uuteen tehtävään vuonna 1986, kun hänestä tulee Eka-yhtymän jäsensuhdejohtaja. Koulutus ei enää tässä

vaiheessa kuulu hänen tehtäviinsä. E-liikkeen jäsenusuhde on muuttunut vuosikymmenten saatossa yhteiskunnan muuttumisen myötä. Lehtisen johtaman yksikön työ painottuu jäsenusuhteen elävöittämiseen ja sen kautta kaupalliseen hyödyntämiseen sekä jäsenkunnan toimimiseen omistajaroolissaan. Tässä vaiheessa yhteistyökumppanina on mm. kulutussosiologi Kaj Ilmonen, joka perehtyy tutkimuksissaan erityisesti työväenliikkeen jäsenistön ajatteluun, järjestäytyneisyyteen sekä kulutuskäyttäytymiseen (ks. Ilmonen 1992). Yksikkö uudistaa ja modernisoi jäsenedut lähtökohtana molemminpuolinen hyöty. 1980-luvun loppupuoli näyttää vielä EKA-yhtymän kannalta hyvältä, mutta vuosikymmenen taitteessa puhjennut lama muuttaa tilanteen, myös E-liike joutuu vakaviin taloudellisiin vaikeuksiin ja rajuihin saaneeruksiin. Tämä koskee myös jäsenusuhdeyksikköä. Lehtinen siirtyy eläkkeelle 1993³.

Lehtinen on oman aikansa muutosjohtaja. Hänen 26 vuotta kestänyt uransa työväenliikkeen palveluksessa on hyvin intensiivinen ja monipuolinen. Hän toimii SAK:n koulutussihteerinä (-päällikkönä), TTT:n tutkijana, E-instituutin rehtorina ja EKA-yhtymän johtajana. Hän on myös SDP:n koulutuspoliittisen asiantuntijaorganisaation jäsen, toimii useiden työväenliikkeen opistojen johtokunnissa (jäsenenä ja puheenjohtajana) sekä osallistuu TSL:n ja työväenliikkeen opistojen kehittämiseen. Lehtinen kunnostautuu erityisesti työväenliikkeen (Ay-liikkeen, Sos. Dem. Puolueen, E-liikkeen) koulutusorganisaatioiden kehittämisessä ja koulutuksen tuloksellisuuden parantamisessa (ks. Lehtinen 1992, 112–141; Vesterinen 1990, 72–73).

3. Hänellä on 1. avioliitosta kaksi lasta (poika ja tyttö) ja samoin 2. avioliitosta kaksi lasta (poikia). Nykyinen vaimo Maire (o.s. Palonen) farm. tri on eläkkeellä oleva apteekkari.

Aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämistyö 1970-luvulla

Alasen ja Lehtisen tiet kohtaavat 1970-luvulla Aikuiskoulutuskomiteassa. Lehtinen toimii komitean puheenjohtajana ja Alanen pääsihteerinä. Seuraavassa tarkastellaan hiukan tarkemmin suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan vaihetta sekä Alasen ja Lehtisen osallistumista tuon ajanjakson suunnittelu- ja kehittämistyöhön.

Koulutusrakennekomitean ja Aikuiskoulutuspoliittinen yhdistys

1960-luvun lopulla mietintönsä julkaissut Koulutusrakennekomitea (ns. Itälän komitea) korostaa erityisesti aikuiskoulutuksen keskeistä asemaa yhteiskunnallisen muutoksen hallinnassa (Kom. miet. 1969: A13, 9). Tämä on ensimmäinen kerta, kun aikuiskasvatusta tarkastellaan yhtenä koulutusjärjestelmän olennaisena osana. Samaan aikaan perinteinen aikuiskasvatus/vapaa (kansan)sivistystyö on kuitenkin kriisissä. Sitä syytetään tehottomuudesta ja tavoitteiden epämääräisyydestä. Vuonna 1969 perustavat nuoren aikuiskasvattajasukupolven aktiivit ”Aikuiskoulutuspoliittisen yhdistyksen” (ks. Haapio & Toivainen 1970). Yhdistys vaatii tutkinto- ja hyötyajattelun laajentamista kaikkeen aikuisopiskeluun perinteisen ”itseisarvoisen” opiskelun sijaan. Yhdistys asettaa konkreettiseksi tavoitteekseen erityisen komitean asettamisen selvittämään ja selkiyttämään aikuiskasvatuksen asemaa yhteiskunnan koulutuspolitiikan osana.

Aikuiskoulutuskomitea asettaminen & kokoonpano

Opetusministeriö asettaa vuonna 1970 aikuiskoulutustyöryhmän, jonka tehtävänä on valmistella aikuiskoulutuskomitean asettamista. Työryhmän puheenjohtajana on kouluhallituksen vapaan sivistystyön

osastopäällikkö Kosti Huuhka ja sihteerinä TSL:n opintojohtaja Jussi Pikkusaari. Työryhmässä on mukana myös mm. Paavo Kuosmanen OPM:stä ja Olavi Hurri. Työryhmän esityksen mukaisesti opetusministeri Meeri Kalavainen tekee komitean asettamispäätöksen.

Valtioneuvosto asettaa 27. päivänä tammikuuta 1971 komitean, jonka tehtävänä on:

- 1) määrittellä aikuiskoulutuksen käsite ja sen tehtävät koulutuspolitiikan tavoitteita toteuttavana toimintana sekä tehdä suunnitelma tutkimuksesta, jolla voidaan selvittää, missä määrin nykyinen järjestelmä toteuttaa edellä mainittuja tavoitteita.
- 2) laatia ehdotus aikuiskoulutusjärjestelmän kokonaisvaltaiseksi kehittämiseksi sekä tämän kehittämisen vaatimaksi kustannustenjaoksi. (Kom. miet. 1975:283–4).

Komitea ottaa nimekseen Aikuiskoulutuskomitea. Siinä on 20 jäsentä ja 5 sihteerä. Castrénin vuoden 1929 yhdenmiehen komiteaan verrattuna kasvu on siis melkoinen. Komitean puheenjohtajaksi valitaan SAK:n koulutussihteerä YK Veli Lehtinen ja pääsihteeriksi Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen lehtori YT Aulis Alanen. Heidän vaikutuksensa komitean työskentelyyn ja sen esityksiin on keskeinen jo heidän keskeisten asemiensa takia, mutta myös siksi, että he muodostavat erityisen hyvin samaan hiileen puhaltaneen työparin.

Lehtisen valintaan vaikuttaa se, että hänellä on sekä vapaan sivistystyön että työelämän henkilöstönkoulutuksen vankka asiantuntemus. Lisäksi hän on työssään SAK:n koulutussihteerinä perehtynyt hyvin Suomen koulutusjärjestelmän kehittämiseen. Hän on osallistunut myös pohjoismaisiin ja kansainvälisiin konferensseihin, joissa korostetaan jatkuvan/elinikäisen kasvatuksen kehittämisen tärkeyttä nopeasti muuttuvassa maailmassa. Paitsi, että hän on kansainvälisesti aktiivinen, niin hän on myös tutkimusorientoitunut. Oma merkityksensä on varmasti myös sillä, että SAK tukee hänen valintaansa tehtävään. Alasen valintaan vaikuttaa hänen alan – niin koti- kuin ulkomaisen – käytännön monipuolinen tuntemus sekä hänen ansionsa alan teorian kehittäjänä ja tutkijana.

Komitean jäsenet valitaan siten, että he edustavat mahdollisimman hyvin ja monipuolisesti sekä valtiovaltaa (opetus- ja työministeriötä sekä koulu- ja ammattikasvatushallitusta), työmarkkinaosapuolia (sekä palkansaaja- että työnantajajärjestöjä) sekä aikuiskasvatuksen kenttää (kansalais- ja työväenopistoja, kansanopistoja, sivistysjärjestöjä sekä ammatillista aikuiskoulutusta). Näitä eri tahoja edustavat järjestöt esittivät kukin oman ehdokkaansa komiteaan. Lehtinen kertoo, että hän oli aika yllättynyt, kun Olavi Hurri valmistelevasta työryhmästä otti häneen yhteyttä ja kysyi olisiko hän halukas ryhtymään komitean puheenjohtajaksi.

Komitean keskeisen työkalun muodostaa työvaliokunta, jonka puheenjohtajana toimii komitean puheenjohtaja Veli Lehtinen, varapuheenjohtajana ylitarkastaja, sittemmin kouluhallituksen osastopäällikkö Kosti Huuhka ja sihteerinä Aulis Alanen. Heidän lisäksi työvaliokuntaan valitaan Sakari Kiuru, Aulis Lintunen, Raimo Vanninen ja Erkki Salomaa. Viimeksi mainitun kuoltua hänen tilalleen tulee Kalle Kuittinen. Työvaliokunnan sisällä Lehtinen, Alanen ja Huuhka muodostavat eräänlaisen ”strategisen suunnittelun avainnyrkkin”.

Lehtinen kunnostautuu puheenjohtajan tehtävässään erityisesti uusien visioiden ja tavoitteiden esittäjänä sekä komiteatyöskentelyn tehokkaana johtajana. Alanen tuottaa aikuiskasvatuksen perinpohjaisen asiantuntemuksensa ja kokouksissa käytyjen keskustelujen pohjalta komitean käyttöön tekstiä, jota muokataan edelleen koko komitean voimin. Huuhka muodostaa tärkeän lenkin komitean ja kouluhallituksen välillä. Opetusministeriön kansliapäällikkö Heikki Hosia on luonnollisesti myös komitean arvovaltainen jäsen. Hänen erottuaan tilalle tulee (1973) opetusministeriön suunnittelija Olavi Alkio, jonka työpanos komitean työssä on merkittävä.

Komitean työskentely

Ensimmäinen osamietintö valmistuu melko lyhyessä ajassa, vastuu sen valmistumisesta on kokonaan Alasen käsissä. Siinä esitellään alan

kokonaistilanne laaja-alaisemmin ja perusteellisemmin kuin koskaan aikaisemmin (Kom. miet. 1971:A 29). Perinteisen vapaan sivistystyön ohella myös ammatillinen aikuiskoulutus on mukana ja sen eri muodot esitellään asiantuntevasti. Alun perin opetusministeriö edellyttää väliraporttia, jonka pohjalta se voi antaa jatkotyöohjeet. Tämä on melko harvinaista komiteatyöskentelyssä. Se merkitsee myös sitä, että komitean työhön tulee pieni tauko, koska valmistuneesta osamietinnöstä pyydetään eri tahoilta lausunnot ja opetusministeriö laatii tältä pohjalta jatkotyöskentelyohjeet.

Toisessa osamietinnössä (Kom. miet. 1975: 28) tarkastellaan alan peruskäsitteitä ja -lähtökohtia sekä johdetaan yleisistä koulutuspoliittisista tavoitteista lähtien aikuiskoulutuksen erityistavoitteet. Komitea laatii myös luettelon alan tarpeellisista kehittämistoimenpiteistä ja niiden priorisoinnista. Jatkotyöskentelyn aikana sihteereinä toimivat Aulis Alasen lisäksi YM Kari Kinnunen, yht. tiet. yo Sinikka Metsätähti, FM Reijo Paronen ja FM Timo Toiviainen, YK Kaija Ilander ja Ulla Huhtamäki. Jatkotyöskentelyn aikana komitea jakautuu työvaliokunnan lisäksi kolmeen jaostoon. Ne ovat: tutkimuksen ja pedagogisen kehittämisen jaosto (pj Kosti Huuhka), organisaatiojaosto (pj Sakari Kiuru) sekä rahoitus- ja opintososiaalinen jaosto (pj Veli Lehtinen).

On selvää, että komiteatyöskentely on aina ryhmätyötä, jossa kaikilla osapuolilla on omat lähtökohtansa ja tavoitteensa. Jonkun tai joidenkin on kuitenkin huolehdittava kokonaisnäkemyksestä ja otettava vastuu työn edistymisestä. Veli Lehtinen ja Aulis Alanen muodostavat työvaliokunnan sisällä ydintyöparin, jonka vaikutus lopputulokseen on keskeinen. Kumpikin on myöhemmin todennut, että heidän yhteistyönsä sujui koko komiteatyöskentelyn ajan erinomaisen hyvin. Lehtinen kertoo:

”Tulimme alusta lähtien keskenämme erinomaisesti toimeen. Varmaan yhteisillä taustoilla oli oma merkityksensä. Olimme lisäksi kumpikin tiukasti tulosorientoituneita. Kunnioitimme ja arvostimme toinen toisiamme. Alanen oli lisäksi aikaansaapa, luotettava ja solidaarinen. Minun ei tarvinnut hermoilla sitä, tuleeko sovittu

asia tehdyksi. Se tuli. Asiantuntemuksessa hän oli ehdottomasti aivan kansainvälistä huipputasoa. ”

Lehtisestä ja Alasesta tulee myös henkilökohtaiset ystävät ja perhetut. Lehtiset ovat mm. Alasen nuorimman tyttären kummeja. Kun työvaliokunnan kokoukset alkoivat aamulla seitsemältä, niin Alanen yöpyy aina Lehtisillä. Edellisenä iltana he käyvät huolellisesti läpi kaikki seuraavan päivän kokouksen asiat, se saattaa kestää useita tunteja.

Lehtinen ja Alanen korostavat kumpikin Kosti Huuhkan merkitystä komitean työn edistymisessä. Hänen aktiivisuutensa, asiantuntemuksensa ja muutospyrkimyksensä on suureksi avuksi niin työvaliokunnassa kuin koko komitean työssä. Hänen kokemuksensa ja kouluhallinnon tuntemuksensa edistävät merkittävällä tavalla komitean työskentelyä. Kaiken lisäksi hän toimii ristiriitatilanteissa sovittelavana henkilönä. Huuhkan ja Lehtisen ystävyys perustuu jo Lehtisen SAK:n aikoihin, jolloin he ratkoivat yhdessä ay-opiston valtioapukysymyksiä. Lehtinen on todennut Huuhkasta mm. seuraavaa: ”Hän suhtautui viisaasti ja fiksusti, näki pitemmälle kuin joku muu”. (Vesterinen 1990, 70). Alanen tunsikin Huuhkan jo kirjeopistoajoiltaan, Kansansivistysoppillisesta yhdistyksestä sekä YKK:n opintojen ja opetuksen kautta.

Vaikka politiikka ei näyttelekään kovin suurta roolia komitean työskentelyssä, useimmista asioista ollaan hyvin pitkälle samaa mieltä, niin lienee selvää, että vasemmistolaisten ja yleisedistyksellisten komiteajäsenten mielipiteet ja tavoitteet tulevat huomioon otetuiksi komitean ehdotuksissa. Esimerkiksi sivistyksellinen tasa-arvo on keskeisessä asemassa komitean tavoitteen asettelussa. Myös alhaisessa sosiaalisessa asemassa olevien väestöryhmien koulutustarpeet ja heidän opintososiaalinen asemansa parantamisen välttämättömyys tuodaan selkeästi esille.

Komitean osamietinnöt muodostavat suunnittelukeskeisen aikuis- ja koulutuspolitiikan perusdokumentit, joiden pohjalta käynnistetään alan valtakunnallinen kehittämistyö. 1970-luvun loppupuolen lama pysäyttää kuitenkin hyvin alkaneen kehitystyön, sen aloittaminen siirtyy 1980-luvulle.

Koulutuspoliittiset tavoitteet

Koulutuspoliittiset tavoitteet ovat 1970 -luvulla monipuolisen analysoinnin ja määrittelyn kohteena. Aikuiskoulutuskomitea jättää I mietinnössään tavoitteet vielä esittämättä ja jää odottamaan Vuoden 1971 koulutuskomitean (Kom. miet. 1971) työn tulosta. Aikuiskoulutuskomitea muotoilee sitten omat tavoitteensa koulutuskomitean mietinnön pohjalta seuraavasti (Kom. miet. 1975: 28, 16–17):

- 1) Koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen sosiaalisia, taloudellisia, alueellisia sekä oppimisvalmiuksiin liittyviä oppimisesteitä poistamalla. Sen tulee ulottua läpäisyperiaatteella kaikille muille tavoitealueille.
- 2) Tuotannon edistäminen – ammattitaidon kehittäminen jatkuvan koulutuksen avulla.
- 3) Demokratian edistäminen – yhteiskunnallisten valmiuksien kehittäminen pyrkimyksenä parantaa aikuisten tiedollisia ja asennevalmiuksia osallistua demokratian toteuttamiseen ja uudistamiseen.
- 4) Kulttuurin kehittäminen – persoonallisuuden kehittäminen tarjoamalla oppimistilaisuuksia ja virikkeitä, jotka edistävät kansalaisten mahdollisuuksia käyttää hyväkseen kulttuuripalveluksia, toteuttaa luovasti itseään ja kehittää jatkuvasti persoonallisuuttaan.

Näiden tavoitteiden kautta komitea käy toisessa osamietinnössä läpi kaikki aikuiskasvatuksen osa-alueet ja esittää analyysinsä perusteella tarvittavia kehittämisehdotuksia.

Aikuiskoulutuskomitean mietintöä ja sen kehittämisehdotuksia syytettiin heti sen valmistumisen jälkeen – erityisesti vapaan sivistystyön edustajien taholta – siitä, että komitea painottaa liiaksi tuotantoelämän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen tarpeita vapaan sivistystyön kustannuksella. Lehtinen torjuu tällaiset väitteet ja toteaa niiden olleen voimakkaasti liioiteltuja. Vapaan sivistystyön edustus komiteassa oli todella vahva ja sen tarpeet otettiin kaikin osin huomioon. Eri sektoreiden esittely ja käsittely mietinnöissä on varsin tasapuolista. Vapaa sivistystyö vanhempana ja jo suhteellisen hyvin toimivana

koulutusalueena ei kuitenkaan kaivannut siinä määrin uudistamista ja kehittämistä kuin ammatillinen sektori, joka oli vielä tuolloin hyvin hajanainen ja jäsentymätön aikuiskasvatuksen alue. Vapaan sivistystyön edustajatkin ymmärsivät, että kun aikuisten ammatillisen opetuksen tarjonta ja organisointi, opetusmenetelmät, opintososiaaliset kysymykset, toiminnan arviointi jne olivat vielä lähes kokonaan järjestämättä, niin tärkeimmät kehittämissuhteet täytyi kohdistaa ensisijaisesti tälle alueelle. Vapaan sivistystyön järjestöt onnistuivat kuitenkin ajamaan läpi uuden opintokeskuslain (tuli voimaan 1978), joka paransi merkittävästi sivistysjärjestöjen toimintaedellytyksiä. Sen läpimenoa edesauttoi erityisesti ay-liike, jonka kurssitoiminta tuli entistä laajemmassa mitassa valtionavun piiriin. Toki kaikki muutkin sivistysjärjestöt hyötyivät uuden lain tarjoamista kehittämismahdollisuuksista yhtälailla.

Osana selvitystyötään komitea teettää empiirisen kysely- ja haastattelututkimuksen, jossa selvitetään Suomen aikuisväestön opinnollista osallistumista. Tutkimus on Suomessa ensimmäinen laatuaan. Sen avulla komitea halusi saada perustietoa osallistumisen määrästä, sen laadusta ja opiskelun esteistä. Tutkimus annetaan Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen tehtäväksi. Alanen toimii komitean edustajana tutkimuksen ideointiryhmässä. Tutkimusraportti ”Aikuiskoulutus Suomessa: käsitykset ja käyttö” julkaistaan 1973, joten komitea voi käyttää sen tuloksia päätöksensä tueksi (Lehtonen & Tuomisto 1973). Puheenjohtaja Lehtisen mukaan tutkimus tuottaa hyvin sille asetetut tavoitteet. Se antaa mm. perustiedot suomalaisten osallistumisesta aikuisopintoihin, osallistumisen esteistä ja heidän opinto-odotuksistaan. Tutkimuksessa todetaan, että yhteiskunnan rakenteet muodostavat keskeisimmät aikuisopiskelua vaikeuttavat ja/tai ehkäisevät tekijät. Sen sijaan aikuisten subjektiivisilla asenteilla havaitaan olevan vain vähäinen vaikutus heidän osallistumiseensa. Tästä syystä komitea esittää loppuraportissaan ensisijaisesti rakenteellisia kehittämissuhteita, kuten aikuiskoulutuksen tarjonnan – erityisesti yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen – lisääminen ja kohdentaminen niille, joilta ko. opinnot puuttuvat, työllisyyskoulutuksen lisääminen ja aikuis-

ten opintososiaalisen aseman parantaminen. Kehittämisehdotuksissa on nähtävissä pyrkimys koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen. Alanen laatii komitealle muistion ”Oppimismahdollisuuksien tasoittaminen aikuiskoulutuspolitiikan tavoitteena”, se toimii komitean työn pohjana. (Alanen 1974.)

Aikuiskoulutuskomitean työn ansiosta aikuiskasvatuksen merkitys kasvaa ja sen yhteiskunnallinen asema muuttuu. Keskeisiä muutoksia ovat:

Käsitealan laajeneminen. Vielä 1960-luvulla aikuiskasvatus ja vapaa sivistystyö ovat käsitteinä suurinpiirtein synonyymejä, mutta Aikuiskoulutuskomitea tekee selvän eron niiden välille. Aikuiskasvatuksesta/aikuiskoulutuksesta tulee yleistermi, vapaa sivistystyö rajataan perinteisen sivistystyön nimitykseksi. Käsitealan laajentaminen kytkeytyy valtion 1970-luvun alussa käynnistämään ”aikuiskoulutuksen kokonaisvaltaiseen kehittämisen- ja suunnittelutyöhön”.

Toiminnan institutionalisoituminen. Aikuiskoulutuksen kokonaisuuden hahmottaminen laajemmin kuin aikaisemmin oli tehty ja sen institutionaalisen aseman vakiinnuttaminen valtion hallinnossa. Ammatillisen aikuiskasvatuksen mukaantulo muuttaa perinpohjaisesti käsitystä aikuiskasvatuksesta, sen tehtäväalueista ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Pääasiassa institutionalisoitumista pidettiin positiivisena asiana. Jotkut sivistysjärjestöjen edustajat tosin katsoivat, että valtiovallan kontrolli opintokeskuslain myötä kavensi liiaksi järjestöjen perinteistä vapautta.

Subde valtiovaltaan. Aikuiskoulutuskomitea sisäistää varsin yksituumaisesti valtiojohtoisen suunnittelukeskeisen ajattelutavan. Lopputuloksen mukaan vastuu kokonaisuuden toimivuudesta kuuluu ”ensisijaisesti valtion aikuiskoulutushallinnolle, jonka on ohjattava ja kehitettävä koulutuspalveluja valtakunnallista kokonaissuunnittelua noudattaen ja yhteiskunnan koulutusvaroja tavoitteen mukaisesti kohdentaen”. Valtiojohtoisen suunnittelu- ja hallintatavan kritiikki on vielä 1970-luvulla vähäistä, se yleistyy vasta seuraavan vuosikymmenen lopulla, jolloin siirrytään yleisesti markkinajohtoiseen aikuiskoulutuspolitiikkaan.

Lehtinen arvioi myöhemmin, että komitea onnistui työssään hyvin, yhteistyö sujui ilman suurempia ongelmia ja komitean jäsenet olivat ansaitusti tyytyväisiä lopputulokseen. Komitean kehittämisehdotukset ovat asiallisia ja käytännön toteuttamista ajatellen riittävän konkreettisia ja ne saavat komitean enemmistön kannatuksen. Komitean loppumietintö sisältää ainoastaan yhden eriävän mielipiteen, jonka jättää työnantajien (STK) edustaja johtaja A. E. Helle. Hän kritisoi komitean ehdotusta työnantajien velvollisuudesta järjestää ja tukea taloudellisesti henkilöstönsä koulutusta. Helle jää yksin mielipiteensä kanssa, vaikka hän hakee sille aktiivisesti tukea komitean muiden jäsenten keskuudesta. Tämä on osoitus komitean harvinaislaatuudesta yksituumaisuudesta ja keskinäisestä luottamuksesta, jota eivät erilaiset poliittiset taustat horjuttaneet. Ainoastaan asiaperusteet ratkaisivat jäsenten kannanotot.

Komitean työtä kritisoidaan jonkin verran alan lehdissä (ks. Aikuiskasvatus -lehti), mutta yleisesti komitean työhön ollaan varsin tyytyväisiä. 1970 -luvun loppupuolen taloudellinen lama estää kuitenkin komitean esitysten toimeenpanon, joten varsinainen kehittämistyö siirtyy 1980-luvulle. Pari konkreettista edistysaskelta kuitenkin saavutetaan: 1) valtioneuvosto hyväksyy ns. jatkuvan koulutuksen periaatteen vuonna 1978 koulutuspolitiikan suunnittelun pohjaksi ja 2) vuonna 1978 tulee voimaan uusi opintokeskuslaki, joka antaa erityisesti sivistysjärjestöille entistä paremmat taloudelliset edellytykset jäsentensä koulutuksen toteuttamiseen. Aikuiskoulutuskomitean mietinnöt muodostavat joka tapauksessa yhdessä tavoitesuunnitteluvaiheen perusdokumentit, joiden pohjalta aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaatio jatkaa 1980-luvulla alan kehittämistyötä.

Jatkuvan koulutuksen periaatepäätös

Valtioneuvoston vuonna 1978 tekemä periaatepäätös paaluttaa ns. ”Jatkuvan koulutuksen -periaatteen” aikuiskoulutuksen suunnittelun keskeiseksi peruslähtökohdaksi, kuten Aikuiskoulutuskomitea oli

esittänyt. Päätös on tärkeä poliittisesti, sillä periaatepäätöksen lopussa valtioneuvosto edellyttää, että opetusministeriön tulee viipymättä käynnistää jatkotoimenpiteet. Tässä vaiheessa Lehtinen katsoo, että hänen tehtävänsä aikuiskoulutuksen kehittämisprosessissa päättyy tähän, hän on tehtävänsä tehnyt. Valtiovallan tehtävänä on jatkossa vastata kehittämisestä ja sen toteuttamisesta.

Alasen tehtävä komitean pääsihteerinä päättyy 1975. Hän jatkaa kuitenkin alan kehittämistyötä toimimalla opetusministeriön käynnistämän OKELA-projektin (Opintokeskuslain vaikutusten arviointi) tutkijana (1976–1981). Projektissa selvitetään, mitä muutoksia opintokeskusten toiminnassa tapahtuu vuosina 1976–1981, kun uusi opintokeskuslaki tulee voimaan. Tutkimuksen loppuraportti ”Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen” on sekä syvälinen katsaus suomalaisten sivistysjärjestöjen toiminnan kehittymiseen että ensimmäinen näin laaja laadullisuuden ja tuloksellisuuden tutkimus. (Alanen 1986).

Aikuiskoulutuksen kehittäminen 1980-luvulla

Aikuiskoulutuskomitean työtä jatkamaan asetetaan vuonna 1979 aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaatio (1979–1985), johon kuuluu johtoryhmä (14 jäsentä), laaja neuvottelukunta (30 jäsentä) sekä 11 osaprojektia /toimikuntaa jäsenineen. Kaiken kaikkiaan kehittämisorganisaatiossa, sen eri osaprojekteissa ja toimikunnissa työskentelee noin 150 henkilöä. Väliaikainen kehittämisorganisaatio tuottaa noin 35 mietintöä, muistiota ja muita julkaisuja (Kom. miet. 1985: 36, 137–153; Tuomisto 1983, 94–95). Yhtenä kehittämisorganisaation suurimpana ansiona voidaan pitää sitä, että se keräsi alan kehittämisen piiriin runsaasti ihmisiä, jotka tutustuivat ensimmäistä kertaa näin perinpohjaisesti ja laaja-alaisesti aikuiskoulutukseen. Veli Lehtistä pyydetään jälleen puheenjohtajan tehtävään ja hän suostuu. Hän toimii pari vuotta kehittämisorganisaation johtoryhmän puheenjohtajana, mutta luopuu sitten tehtävästä, koska hänen varsinainen työnsä E- ins-

tituutin rehtorina vie hänen kaiken aikansa. Tämä on ymmärrettävää, sillä 1980 -luku on hyvin hektistä aikaa E-liikkeessä. Lehtinen jättää kehittämisorganisaation vuonna 1981 ja keskittyy rehtorin toimeensa sekä työväenliikkeen asiantuntija- ja luottamustehtäviinsä.

Alanen ja Lehtinen seuraavat kumpikin tahoillaan tarkasti alan kansainvälistä kehitystä, erityisesti elinikäiseen kasvatukseen liittyvää koulutuspoliittista kirjoittelua ja keskustelua. He osallistuvat myös asiaa käsitteleviin kansainvälisiin konferensseihin ja seminaareihin.

Vuonna 1981 ilmestyy alalta suomenkielinen kokoomateos ”Elinikäinen kasvatusta” (Alanen & Sihvonen 1981), jossa aihetta tarkastellaan hyvin monipuolisesti. Toimittamisen ohella Alanen laatii kirjaan kaksi laajaa artikkelia. Ensimmäisessä artikkelissa hän käsittelee elinikäisen kasvatuksen käsitettä ja toisessa eräiden kansainvälisten järjestöjen elinikäisestä kasvatuksesta käytyä koulutuspoliittista keskustelu- ja kehittämistyötä. Alanen toteaa, että elinikäisen oppimisen kasvatusnäkemys on edennyt nopeasti niin teollisuusmaissa kuin kolmannessakin maailmassa, ja kolmella kansainvälisellä järjestöllä (Unesco, EN ja OECD) on siihen ratkaiseva osuutensa. Idean omaksuminen kaikkiin kasvatustoimintoihin vaikuttavana strategisena yleisperiaatteena on kuitenkin vielä rajoittunut suhteellisen pieneen asiantuntijajoukkoon ja periaatteen hyväksyminen käytännön uudistustoimiin on vasta alullaan. (Alanen 1981, 96)

Lehtinen käsittelee omassa artikkelissaan aikuiskoulutusta elinikäisen kasvatuksen osana. Hänen mukaansa aikuiskoulutuksen osuus ja merkitys kasvaa jatkuvasti ja sen vuoksi on tärkeää varmistaa aikuiskoulutuksen parhaillaan käynnissä olevalle kehittämistyölle sen edellyttämät voimavarat. Hän esittelee myös aikuiskoulutuksessa esiintyviä puutteita ja kehittämisen ongelmakohtia sekä tuolloin käynnissä olevan kehittämisorganisaation toimintaa ja tavoitteita. (Lehtinen 1981, 294–298.)

Kun opetusministeriön entinen asiantuntijaelin Kansansivistyslautakunta, jonka ensisijaisena tehtävänä oli harkinnanvaraisten vapaan sivistystyön valtionapumäärärahojen jakaminen vuosittain eri sivistysjärjestöille, lakkautetaan, sen tilalle perustetaan vuonna 1984

Aikuiskoulutusneuvosto. Se on opetusministeriön apuna ja asiantuntijaelimenä toimiva laaja-alainen aikuiskasvatuksen kehittämisorganisaatio. Lehtistä pyydetään jälleen mukaan tämän uuden organisaation jäseneksi. Hän toimii sitten pari vuotta myös Aikuiskoulutusneuvoston varapuheenjohtajana (1984–1986).

Artikkelissaan ”Aikuiskoulutuksen kehittämisestä” Lehtinen toteaa:

”Nähdäkseni valtion suunnittelutyön rooli ja funktio ovat tarkoituksenmukaiset ja järkevät. Valtion suunnittelu- ja kehittämistyö ei ole ollut koulutuksen suunnittelua ja kehittämistä, vaan koulutuksen puitteiden luomista ja parantamista. Itse koulutuksen suunnittelu on koulutusinstituutioiden, ei valtion asia.” (Lehtinen 1985, 36)

Lehtinen erottaa valtion aikuiskoulutuspolitiikassa kolme vaihetta. Ensimmäinen päättyi aikuiskoulutuksen merkittävään poliittiseen voittoon: valtioneuvoston päätökseen aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämisperiaatteista (jatkuvan koulutuksen periaate). ”Periaatepäätös” rakentui aikuiskoulutuskomitean työlle. Toisen vaiheen muodosti aikuiskoulutuksen väliaikaisen kehittämisorganisaation työ, jossa konkretisoitiin aikuiskoulutuksen kehittämistavoitteet. Tämän vaiheen aikana toteutettiin jo useita lainsäädännöllisiä ja muita uudistuksia. Aikuiskoulutuksen johtoryhmä luetteloit ne uudistukset, jotka tulisi toteuttaa hyvin lyhyen ajan kuluessa. Tässä vaiheessa sekä virkamiesten että poliitikkojen aikuiskoulutusnäkemys avartui ja laajentui ilahduttavalla tavalla. Kolmannessa vaiheessa aikuiskoulutuksen kehittämistyön painopiste on siirtymässä linjahallinnon ulkopuolisilta elimiltä linjahallinnolle itselleen. Lehtinen arvioi, että tässä Aikuiskoulutusneuvostolla tulee olemaan avustava, ei ohjaava rooli.

Se voi joka tapauksessa tuoda esiin tärkeitä ajankohtaisia hankkeita ja toisaalta nostaa esiin sellaisia alan pitkävaikutteisia kehittämistarpeita kuten laadun parantaminen, alan tutkimus- ja kokeilutoiminta, moni- ja etäisopetuksen kehittäminen jne. (Lehtinen 1985, 35–37.)

Lehtinen toimi keskeisenä suomalaisen koulutuspolitiikan vaikuttajana yhteensä noin 20 vuotta (1967–1986). Ajanjakso on yksi merkittävimmistä vaiheista suomalaisen koulutusjärjestelmän suunnittelussa ja kehittämisessä. Lehtinen on yksi tämän ajanjakson keskeinen (aikuis)koulutuspoliittinen vaikuttaja, jonka asiantuntemusta ja johtamistaitoja tarvittiin ja jota arvostettiin. Melko pian tämän jälkeen 1980-luvun lopulla alkavat kuitenkin uusliberalistiset ajatukset vallata alaa ja usko julkisen vallan ohjaamaan koulutuspolitiikkaan horjua. Tämän seurauksena siirrytään vähitellen markkinasuuntautuneeseen aikuiskoulutuspolitiikan vaiheeseen. (ks. Sihvonen & Tuomisto 2012, 282–284; Rinne & Vanttaja 1999, 108–128.)

Lehtinen kirjaa eläkepäivillään pitkäaikaisen kokemuksensa työväenliikkeen koulutusjärjestelmän kehittämisessä artikkelissaan ”Työväenliikkeen koulutusjärjestelmien rakentamisen aika” (Lehtinen 1995, 112–141). Rakentamisen ajalla hän tarkoittaa aikaa 1960-luvun puolestavälistä 1980-luvun alkuun. Tällöin hän toimi itse johtotehtävissä ensin SAK:ssa sitten E-instituutissa ja on mukana myös muiden työväenliikkeen opistojen hallinnossa. 1970-luvun alkupuoliskon hän toimi Aikuiskoulutuskomitean puheenjohtajana. Hän on siis rakentamassa samaan aikaan yleistä aikuiskoulutusjärjestelmää, kun hän on kehittämässä työväenliikkeen omaa sivistys- ja koulutustoimintaa. Artikkelissaan Lehtinen kuvaa miten ay-liikkeen ja työväenpuolueiden koulutusyhteistyö vähitellen paranee ja organisaatiouudistuksen kautta syntyvä synergia kohentaa työväenliikkeen järjestöjen koulutustoimintaa. Yhteistyön kehittäminen työnantajien (koulutussopimus) ja valtiovallan (opintokeskuslaki) kanssa kohentaa myös huomattavasti jäsenten opintososiaalista asemaa.

Alanen julkaisee puolestaan eläkkeelle siirtymisvaiheessa Yleisradion aikuiskasvatuksen opetussarjan ensimmäisen kirjan ”Johdatus aikuiskasvatukseen” (1991) ja ”Aikuiskasvatuksen organisaatiomuodot” (1992). Molemmat kirjat ovat aikuiskasvatuksen opiskelijoiden ahkerassa käytössä aina 2000-luvulle saakka.

Koonta

1920 -luvun lopulla riitti vielä yksi mies muotoilemaan vapaan kansansivistystyön /aikuiskasvatuksen teoreettiset peruslähtökohdat ja toiminnan tavoitteet. Castrénin komiteanmietintö toimi kansansivistystyön peruskivenä yli 40 vuoden ajan. Aikuiskoulutuskomitea muotoili nämä perusteet uudestaan ottaen huomioon yhteiskunnan taloudessa, tuotanto- ja liike-elämässä, sosiaalisissa suhteissa ja kulttuurielämässä tapahtuneet muutokset. Komiteassa työskenteli 20 jäsentä ja 5 sihteeriä. Sen työn pohjalta käynnistetään aikuiskoulutuksen väliaikaisen kehittämisorganisaation työ, johon osallistuu noin 150 aikuiskasvatuksen suunnittelijaa ja kehittäjää. Aikuiskoulutuksesta on tullut todella olennainen ja yhä tärkeämpi osa yhteiskuntamme koulutus- ja oppimisjärjestelmää.

On hämmästyttävää kuinka monia yhtäläisyyksiä Aulis Alasen ja Veli Lehtisen elämänkaarelta voidaan löytää. He ovat kumpikin kotoisin Pohjanmaalta, Alanen Etelä- ja lehtinen Pohjoispohjanmaalta. Alasen isä on puuseppä, Lehtisen taas työmies/pienviljelijä. Kummankin lapsuuteen sisältyy vaikeita aikoja. Veli Lehtisen perhe hajoaa, kun vanhemmat sairastuvat ja kuolevat hyvin varhain. Aulis Alanen sairastuu tubiin, mikä vie neljä vuotta hänen nuoruudestaan. Sekä Alanen että Lehtinen onnistuvat kuitenkin kääntämään elämän kolhut ja vaikeudet voitokseen, ilman näitä kokemuksia heidän elämänsä olisi ollut luultavasti hyvin toisenlaisia. Kummankin lapsuudessa on nähtävissä selviä merkkejä poikkeuksellisista lahjoista ja tavoitteista.

Kansakoulun jälkeen Lehtinen on useita vuosia kotitilansa ohella monenlaisissa metsä- ja rakennustöissä. Vasta 21-vuotiaana hän hakeutuu ”onneksi” opiskelemaan Alkio-opistoon. Kansankorkeakoulututkinnon suorittaminen tekee mahdolliseksi Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun pyrkimisen. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu tarjoaa molemmalle selvästi lahjakkaalle nuorukaiselle ”toisen mahdollisuuden”, mahdollisuuden edetä ei-ylioppilaana opetusjaostotutkinnon kautta akateemiseen loppututkintoon saakka. Lehtinen suorittaa yh-

teiskuntatieteiden maisterin tutkinnon, Alanen jatkaa opintojaan tohtorintutkintoon asti.

Molemmat kasvavat maalaisliittolaisessa ympäristössä ja he osallistuvat ahkerasti nuorisoseuraliikkeen toimintaan. Kumpikin kuitenkin ”kääntyy” nuoruudessaan omakohtaisen ajattelun ja työkokemustensa kautta vasemmistolaisiksi, sosialidemokraattisen puolueen jäseniksi. Alasella kääntymiseen vaikuttaa ilmeisesti hänen sairaalakokemuksensa. Vaasan Työväensanomien toimittajana ollessaan hän on jo tietoinen ideologisesta valinnastaan. Lehtisen ajattelun kehittymiseen vaikuttaa erityisesti hänen työkokemuksensa rakennusosalalla ja työtovereiden kanssa käydyt keskustelut. Vaikka Alanen ja Lehtinen ovat tunnetusti SDP:n jäseniä, niin kumpikaan heistä ei osallistu kunnalliseen tai valtakunnalliseen politiikkaan, vaan he toimivat lähinnä erilaisissa asiantuntijaorganisaatioissa.

Alasen työuran alkuvaihe on työväenliikepainotteinen, mutta melko pian hän hakeutuu Kansanvalistusseuran Kirjeopiston rehtoriksi ja sitten Tampereen yliopistoon. Alanen on tutkijatyypin ja teoreetikko, jota kiinnostaa yliopistoyhteisö ja sen piirissä tehtävä opetus- ja tutkimustoiminta. Tampereen yliopistossa hän etenee monien vaiheiden ja turhauttavienkin hakuprosessien kautta aikuiskasvatuksen assistentista alan professoriksi.

Lehtinen toimii koko työuransa ajan työväenliikkeen sivistys- ja muiden organisaatioiden piirissä. Hän on monipuolinen työväenliikkeen suunnittelija, kehittäjä ja johtaja, joka toimii lähes kaikilla työväenliikkeen eri sektoreilla. Lehtinen on johtajatyypin ja käytännön kehittämisen kiinnostunut muutosjohtaja. Hänen uralleen on tyypillistä, että häntä pyydetään aina entistä vaativampiin tehtäviin.

Voidaan todeta, että molemmat suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan arkkitehdit – Aulis Alanen ja Veli Lehtinen – onnistuvat vaikeasta alusta huolimatta luomaan merkittävän työuran aikuiskasvatuksen kentällä. Kummastakin kehittyy omalla alallaan valtakunnan eturivin asiantuntijoita, Alanen kunnostautuu aikuiskoulutuksen tutkijana ja yliopiston opettajana sekä alan valtakunnallisena kehittäjänä. Lehtinen kunnostautuu työväenliikkeen muutosjohtajana,

sen koulutusjärjestelmän uudistajana sekä valtakunnallisen (aikuis) koulutuspolitiikan kehittäjänä. Aikuiskoulutuskomitean puheenjohtajana ja pääsihteerinä heillä oli harvinaislaatuinen näköalapaikka ja vaikutusmahdollisuudet aikuiskasvatuksen kehittämiseen juuri sinä aikana, jolloin suomalainen aikuiskasvatus oli ehkä historiansa suurimmassa muutosprosessissa.

On vaikea sanoa, mikä on heidän täsmällinen vaikutuksensa alan kehittämässä, mutta varmaa kuitenkin on, että heidän käntensä ja kynänsä jälki näkyy niin ammatillisen aikuiskoulutuksen kuin vapaan sivistystyönkin kehityksessä aina näihin päiviin saakka. He ajoivat voimakkaasti mm. sivistyksellisen tasa-arvon edistämistä. Voidaan kysyä, miten hyvin nykyinen aikuiskoulutusjärjestelmä edistää tämän tavoitteen saavuttamista? Tämä tavoite on ehkä eniten uhattuna nykyisen markkinakeskeisen ja uusliberalistisen suunnitteluvaiheen aikana. Olisiko syytä palauttaa mieliin Aikuiskoulutuskomitean esittämät aikuiskoulutuksen tavoitteet ja tarkastella, miten ne toteutuvat tämän päivän Suomessa?

Kirjallisuus

- Adult Education Committee 1919. Final Report. Ministry of Reconstruction. His Majesty's Stationery Office, London.
- Alanen, A. 1956. Suomen puutyöläisten järjestötoiminnan vaiheita: 25 vuotta Suomen puutyöväenliikkeen toimintaa: puoli vuosisataa puutyöläisten ammatillista liikettä. Oy Kirjapaino Ab, Vaasa.
- Alanen, A. 1957. Puoli vuosisataa postimiesten yhteistyötä: Suomen Postiljooniyhdistys 1906-1930: Suomen Postimiesliitto 1931-1956. Porvoo.
- Alanen, A. 1963a. Opintokerhityön näköaloja. Acta Academiae Socialis ser. B, vol. 1. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, Tampere.
- Alanen, A. 1963b. Tulosten arviointi vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Vapaan sivistystyön vuosikirja. Vapaa kansansivistystyö XI. Otava, Helsinki.
- Alanen, A. 1969a. Edistävä ja viihdyttävä opintokerhotoiminta. Tutkimus aikuisten vapaista ryhmäopinnoista sosiaalisen osallistumisen muotona. Acta Universitatis Tamperensis ser. A, vol. 29. Myllykosken Kirjapaino Oy, Tampere (väitöskirja).
- Alanen, A. 1969b. Opintoryhmän johtaminen. Teoksessa Ruusala (toim.), Ryhmytyö aikuisopetuksessa. Tammi, Helsinki.

- Alanen, A. 1971. Vapaus ja sidonnaisuus vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Karjalainen (toim.) 1970. Vapaan sivistystyön tavoitteet. Weilin+Göös, Helsinki.
- Alanen, A. 1974. Oppimismahdollisuuksien tasoittaminen aikuiskoulutuspolitiikan tavoitteena. I osa. (moniste) Aikuiskoulutuskomitea. Tutkimusjaosto. Pirkkala.
- Alanen, A. 1976. Aikuisopiskelun erityispiirteet. (opetusmoniste)
- Alanen, A. 1981. Elinikäisen kasvatuksen käsite. Teoksessa Alanen & Sihvonen (toim.) Elinikäinen kasvatusta. Gaudeamus, Porvoo.
- Alanen, A. 1985. Tehokas palvelu aikuiskasvattajan ammatti-ideaalina. Teoksessa Manni & Tuomisto (toim.) 1985. Humanistien teemojen tuntu-massa. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 196. Tampere.
- Alanen, A. 1985. Johdatus aikuiskasvatukseen. Yleisradio Oy, Helsinki.
- Alanen, A. 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23/1986. Tampere.
- Alanen, A. 1992. Aikuiskasvatuksen organisaatiomuodot. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Opetusmonisteen B 7. Tampere.
- Alanen, A. 1994. Generatiivisuus Eriksonin kehitysvaihetheoriassa. Aikuiskasvatusta 2/1994.
- Castrén, Z. 1929. Valtio ja vapaa kansansivistystyö. Kansanvalistus ja kirjasto-lehti 5-6.
- Haapio M. & Toiviainen, T. (toim.) 1972. Unohdetut aikuisopiskelijat. Tapiola.
- Huuhka, K. 1955. Talonpoikaisnuorison koulutie. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Historiallisia tutkimuksia 43. Forssan Kirjapaino Oy, Forssa.
- Ilmonen, K. 1993. Tavaroiden taikamaailma. Vastapaino, Tampere.
- Karjalainen, E. 1970. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Weilin+Göös, Helsinki.
- Karjalainen E. & Toiviainen T. 1984. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Weilin+Göös, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1950: 2. Opintokerhokomitean mietintö. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1971: A 29. Aikuiskoulutuskomitean I osamietintö. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1973:52. Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö. Helsinki.
- Komiteanmietintö 1975: 28. Aikuiskoulutuskomitean II osamietintö. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1985: 36. Aikuiskoulutuksen johtoryhmän mietintö. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

- Lehtinen, V. 1972. Kohti tasa-arvoa ja turvattua toimeentuloa. Teoksessa Haapio Marja & Toiviainen, Timo (toim.) Unohdetut aikuisopiskelijat. Tapiola.
- Lehtinen, V. 1985. Aikuiskoulutuksen kehittämisestä. Aikuiskasvatus 1/1985.
- Lehtinen, V. 1991. Aikuiskoulutus osana elinikäistä kasvatusta. Teoksessa Alanen & Sihvonen (toim.), Elinikäinen kasvatus. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.
- Lehtinen, V. 1995. Työväenliikkeen koulutusjärjestelmien rakentamisen aika. Teoksessa Marjamäki Marja-Liisa & Rantanen Pertti (toim.) Tulemisen tilassa. Näkökulmia työväen sivistystyöhön postmodernin kynnyksellä. Kehityksen Kirjapaino. Helsinki.
- Lehtonen, H. & Tuomisto, J. 1973. Aikuiskoulutus Suomessa: käsitykset ja käyttö. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, tutkimuksia N:o 45. Tampere.
- Miettinen, R. 1998. Isällinen aikuiskasvattaja – Aulis Alanen. Aima 3/1998.
- Rinne, R. & Vanttaja, M. 1999. Suomalaista aikuiskoulutuspolitiikkaa. Muutoksia ja jännitteitä 1980- ja 1990-luvuilla. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 67. Helsinki.
- Sihvonen, J. 2006. Tulosten arviointi vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Tuomisto & Salo (toim.). Edistävä ja viihdyttävä aikuiskasvatus. Tampere University Press, Tampere.
- Sihvonen J. & Tuomisto J. 2012. Vapaa sivistystyö. Teoksessa Kettunen & Simola (toim.), Tiedon ja osaamisen Suomi. SKS, Helsinki.
- Tuomisto, J. 1983. Kehittämistyö käännekohdassa? Aikuiskasvatus 3/1983.
- Tuomisto, J. 1996. Työväen sivistystyöstä luottamushenkilöiden kouluttamiseen – SAK:n koulutuksen kehitys ja uudet haasteet. Teoksessa Tuomisto et al. (toim.) Yhteiskunnan rakenteet ja elinikäinen oppiminen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos, julkaisusarja A/59. Tampere.
- Tuomisto, J. 2006. Opinnollisuus ja arvot: laadun kriteerit Alasen aikuisdidaktiikassa. Teoksessa Salo & Tuomisto (toim.) Edistävä ja viihdyttävä aikuiskasvatus. Tampere University Press, Tampere.
- Vesterinen, A-L. 1990. Ammattiyhdistysopisto 1950-1990. Agitatsioonista uuteen tietoteknologiikkaan. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Painamattomat lähteet

- Alanen, A. 1956. Suomen Puutyöväen Liiton jäsenmäärän vaihtelu sosiologisena ilmiönä. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Helsinki.
- Alanen, A. 1961. Ammatinvalintaa valmisteleva vuorovaikutus jatkokoulu- luokkien vertaisryhmissä. Liseniaattityö. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Tampere.

- Heinonen, L. 2006. Aulis Alanen aikuisdidaktiikan kehittäjänä. Tampereen yliopisto. Aikuiskasvatuksen pro gradu –tutkielma, Tampere.
- Lehtinen, V. 1964. Pyrkimykset äänioikeuden sosiaalisluonteisten rajoitusten poistamiseksi ja lieventämiseksi. Opetusjaosto -tutkielma. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Tampere.
- Lehtinen, V. 1967. Rakennustyöläisten taloudellinen turvallisuus: tutkielma helsinkiläisten rakennustyöläisten toimeentulosta v. 1966. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Tampere.

Muut aineistot (kirjoittajan hallussa)

- Aulis Alasen kirje Jukka Tuomistolle 24.5.1989.
- Veli Lehtisen haastattelu 13.2.2006.
- Veli Lehtisen sähköposti Jukka Tuomistolle 30.8.2012.